

Darbo aplinkos veiksnių poveikio sveikatai ekspertizė pulmonologijoje

Rita Raškevičienė

LSMU MA Pulmonologijos ir imunologijos klinika

Reikšminiai žodžiai: lėtinės plaučių ligos, su darbu susijusios ligos, profesinės ligos, darbo medicina.

Santrauka. Galimo etiologinio ar ligą skatinančio veiksnio (darbo, namų aplinkoje esančio rizikos veiksnio) išsiaiškinimas ir pašalinimas laiku sudaro sąlygas efektyvesniam gydymui ir gali užkirsti kelią tolesniam ligos progresavimui, lemiančiam ilgalaikį nedarbingumą, o ilgainiui ir neįgalumą. Yra tokių alerginių bei kvėpavimo takų ligų, kuriomis sergantis asmuo negali dirbti veikiamas cheminių veiksnių, pvz.: lėtinės obstrukcinės plaučių ligos, astma, lėtinis kvėpavimo nepakankamumas, viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai. Gydytojas, nustatęs alerginę ar lėtinę plaučių ligą ir įtaręs, kad ligos eigą gali bloginti paciento darbo sąlygos, turėtų siųsti jį darbo medicinos gydytojo konsultacijos.

Šiandieninėje darbo aplinkoje darbuotojus dažnai vienu metu veikia keletas žalingų veiksnių, kurių kompleksinis poveikis turi įtakos tiek profesinei, tiek ir neprofesinei ligai atsirasti. Galimo etiologinio ar ligą skatinančio veiksnio (darbo, namų aplinkoje esančio rizikos veiksnio) išsiaiškinimas ir pašalinimas laiku sudaro sąlygas efektyvesniam gydymui ir gali užkirsti kelią tolesniam ligos progresavimui, lemiančiam ilgalaikį nedarbingumą, o ilgainiui ir neįgalumą. Ne veltui dar 17 amžiuje Bernardino Ramazzini, laikomas darbo medicinos tėvu, visiems gydytojams nurodė klausti apie paciento profesiją, užsiėmimo pobūdį. Darbas aplinkoje, užterštoje dulkėmis ar cheminių junginių garais, gali provokuoti ar sunkinti kvėpavimo takų ir/ar alerginės ligos eigą.

Siekiant išsaugoti darbuotojų sveikatą ir darbingumą, užkirsti kelią sveikatos sutrikimams atsirasti bei nustatyti ligas ankstyvos stadijos, atliekami privalomi darbuotojų sveikatos tikrinimai. Jie gali būti išankstiniai (prieš pradedant dirbti), periodiniai (dirbant) ir neeiliniai (nesilaikant periodiškumo). Už darbuotojo siuntimą tikrintis sveikatos profilaktiškai atsako darbdavys. Jis išduoda Asmens medicininę knygėlę F 048/a, kurioje privalo nurodyti darbuo-

toją veikiančius kenksmingus ir/ar pavojingus veiksnis. Privalomus profilaktinius darbuotojų sveikatos tikrinimus atlieka darbo medicinos gydytojas arba šeimos gydytojas, išklauses 36 val. darbo medicinos kursą, privalomai arba prireikus konsultuodamasis su kitais gydytojais specialistais: alergologais, pulmonologais, otorinolaringologais, radiologais ir kt. Kiekvienas sveikatą tikrinantis gydytojas atsako už sveikatos tikrinimo kokybę ir įrašo tikrinimo rezultatus į F Nr.25/a. Galutinį sprendimą dėl darbuotojo profesinio tinkamumo (galimybės dirbti darbą) priima darbo medicinos gydytojas arba šeimos gydytojas, įvertinęs gydytojų specialistų konsultacijas ir tyrimų rezultatus. Taigi gydytojai specialistai taip pat turėtų žinoti rizikos veiksnių poveikį sveikatai.

PROFESINIO TINKAMUMO EKSPERTIZĖ

LR Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės mėn. 31 d. įsakymo Nr. 301 13 priede, reglamentuojančiame asmenų, dirbančių darbo aplinkoje, kurioje galima profesinė rizika (kenksmingų veiksnių poveikis ir/ar pavojingas darbas), privalomo sveikatos tikrinimo tvarką, nurodoma,

Lentelė. Profesinės rizikos veiksniai, kuriems esant negalima dirbti kvėpavimo takų bei alerginėmis ligomis sergantiems ligoniams

Liga/TLK kodas	Draudžiamos darbo sąlygos
Plaučių tuberkuliozė (A15) Viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai (J30-J31, J37-J39) Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas (J96.1)	Dulkės (anglies, abrazyvų, augalinės ir gyvulinės kilmės, metalų ir jų lydinių, neorganinių liuminoforų, silicio dioksido)
Viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai (J30-J31, J37-J39) Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas (J96.1)	Akilonitrilo, alifatinių aminių (etanolaminas, metilaminas), asbesto, arseno ir jo junginių, azoto rūgšties, azoto oksidų, amoniako, ftalio rūgšties, ftalatų, bromo ir jo junginių, chloro ir jo junginių, chromo ir jo junginių, fosforo ir jo junginių, fluoro ir jo junginių, kadmio ir jo junginių, koksavimo dujų, sieros ir jos junginių (sieros rūgštis, sieros oksidai, sieros vandenilis), sintetinių skalbimo priemonių, stibio ir jo junginių, urzolio ir urzolinių dažų, vandenilio peroksido poveikis Plastikų gamyba epichlorhidrino, fluoro, silicio organinių junginių pagrindu Suvirintojo darbas
Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas (J96.1)	Alifatinių angliavandenių halogenintų darinių (dichloreitanas, anglies tetrachloridas), anglies disulfido, aromatinių aminių (benzidinas, naftilaminai), aromatinių angliavandenių halogeninių darinių, bario junginių, ciano vandenilio rūgšties ir jos junginių, fenolių ir jų darinių, formaldehido, hidrazino ir jo junginių, metilacetato, naftos, jos perdirbimo produktų, benzino, ozono, seleno poveikis Darbas su retaisiais žemės elementais ir tauriaisiais metalais (auksas, sidabras), jų junginiais ir lydiniais Plastikų gamyba stireno, vinilchlorido, chloretileno pagrindu
Viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai (J30-J31, J37-J39) Aстма (J45)	Dirbtinio sintetinio pluošto, izocianatų, pentano, pesticidų, skalūnų dervos poveikis
Aстма (J45)	Stireno, sintetinio kaučiuko poveikis
Viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai (J30-J31, J37-J39) Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas I-II° (J96.1)	Alergenų, skirtų diagnostikai ir gydymui, poveikis, darbas su kraujo ir imunobiologiniais preparatais, antibiotikais
Alerginės odos ligos (L23) Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas (J96.1)	Farmakologinės priemonės (vitaminai, hormonai, antibiotikai, citostatikai) jų gamyba ir naudojimas, mangano ir jo junginių, nikelio ir jo junginių poveikis
Alerginės odos ligos (L23-L24) Viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai (J30-J31, J37-J39) Lėtinės obstrukcinės plaučių ligos (J44-47) Lėtinis kvėpavimo nepakankamumas (J96.1)	Metalų (kobaltas, vanadis, molibdenas, titanas, cirkonis, volframas, kadmio) ir jų junginių poveikis Plastikai ir sintetinės dervos akrilinės ir metakrilinės rūgšties, etileno, propileno, poliamidų pagrindu gamyba, Epoksidinių dervų ir plastikų gamyba fenolio, formaldehido pagrindu

jo asmens, sergantiems bet kurios lokalizacijos tuberkulioze, kurie išskiria mikobakterijas, lėtinėmis kvėpavimo takų ligomis (bronchitas, emfizema, LOPL, astma, bronchektazės), kai yra indikacijų taikyti ilgalaikę oksigenoterapiją, dirbti profesinės rizikos sąlygomis draudžiama, t. y. šie asmenys negali dirbti jokio kenksmingo ar/ir pavojingo darbo. Be to, yra alerginių bei kvėpavimo takų ligų, kuriomis sergantis asmuo negali dirbti veikiamas tam tikrų rizikos veiksnių. Pavyzdžiui, lėtinės obstrukcinės plaučių ligos, astma, lėtinis kvėpavimo nepakankamumas, viršutinių kvėpavimo takų atrofiniai pakitimai yra kontraindikacija dirbti aplinkoje, kur veikia daugelis cheminių veiksnių (lentelė), naktinio darbo neturėtų dirbti sergantys LOPL, astma, intersticinėmis plaučių ligomis (TLK kodas J80, J84), padidėjusio atmosferos slėgio sąlygomis (narais) negali dirbti sergantys astma, lėtinėmis

obstrukcinėmis plaučių ligomis bei turintys lėtinį kvėpavimo nepakankamumą asmenys.

Ne paslaptis, kad tikrinami darbuotojai, baimindamiesi prarasti darbo vietą, neatskleidžia savo sveikatos problemų, slepia ligas ir net neįgalumą, tad tikrinant sveikatą profilaktiškai kontraindikacijos dirbti išsiaiškinamos nedažnai. Tokiais atvejais liga, nepaisant taikomo intensyvaus gydymo, dažnai atsinaujina ir progresuoja, ypač tai pasakytina apie astmą ir kitas alergines ligas. Nors kai kurių užsienio autorių nuomone, tinkamai suregulius gydymą bei kontroliuojant ligą, žmogus ir toliau gali likti savo darbo vietoje ir tęsti darbą. Vis dėlto tai įmanoma tik tuo atveju, jeigu atitinkamai kontroliuojami ir koreguojami darbo aplinkos veiksniai: jie turi būti pašalinti iš darbo vietos ar kiek įmanoma sumažintas jų poveikis taip, kad nekenktų sveikatai [2]. Tai įmanoma tik tada, kai darbų

sauga ir profesinė sveikatos priežiūra įmonėje funkcionuoja efektyviai, ir darbo vieta yra individualiai pritaikoma sergančiam darbuotojui. Tenka apgailestauti, kad daugumoje Lietuvos įmonių, ypač smulkiose ir vidutinėse, profesinės sveikatos priežiūros iš viso nėra, todėl susirgę darbuotojai nekeisdami darbo vietos rizikuoja savo sveikata: gydymas nėra efektyvus, liga progresuoja, lemia ilgalaikį nedarbingumą, ilginiui ir neįgalumą, o tai reiškia padidėjusias išlaidas tiek darbdaviui, tiek sveikatos apsaugos sistemai.

DARBO MEDICINOS GYDYTOJO VAIDMUO

Darbo medicinos gydytojo funkcija – įvertinti darbuotojo profesinį tinkamumą, konsultuoti darbuotojus bei darbdavius įvairiais su profesine sveikata susijusiais klausimais, užtikrinti nepavėluotą profesinių ligų diagnostiką.

Paprastai pacientai matydami, jog darbo sąlygos blogina ligos eigą, mano, jog liga profesinė. Tačiau ši nuostata ne visuomet teisinga. Profesinė liga – ūminis ar lėtinis darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų ir/ar pavojingų darbo aplinkos veiksnių, nustatyta tvarka pripažintas profesine liga. Tai ligos, išvardytos Lietuvos profesinių ligų sąrašė, kurių tiesioginė ir pagrindinė priežastis yra profesinio veiksnio poveikis. Profesinė liga nustatoma tik tiems asmenims, kurie yra drausti socialiniu draudimu dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų. Profesinės ligos diagnozę gali patvirtinti tik darbo medicinos gydytojas, detalai ištyręs ir įvertinęs darbuotojo sveikatos sutrikimus ir jų sąsajas su darbo sąlygomis. Todėl visais atvejais iškilus neaiškumams dėl paciento darbo sąlygų neigiamo poveikio sveikatai, jo galimybės tęsti darbą ar įtariant galimą profesinę ligą būtina pacientą siųsti darbo medicinos gydytojo konsultacijos.

A. B., 45 metų, dirbanti siuvėja dulkėtoje aplinkoje, buvo atsiųsta pas darbo medicinos gydytoją konsultotis

dėl įtariamos profesinės ligos. Dgn.: *Bonchoectasiae lobi inferioris dextri. Asthma non allergicum persistens.*

Pacientė skundžiasi kosuliu, dažnais dusulio priepuoliais. Simptomai vargina apie 10 metų, prieš 12 metų nustatyta bronhektazės dešiniajame plautyje. Moteris teigia, kad darbe ar bet kokioje dulkėtoje aplinkoje simptomai sustiprėja, pakyla temperatūra, atsiranda kosulys su skrepliavimu.

Šiuo atveju nėra pagrindo teigti, jog liga profesinė: nors ligos simptomai ir paūmėjimai susiję su darbo aplinkos veiksnių poveikiu, tačiau nėra tiesioginis ligą sukėlęs veiksnys, nes paūmėjimus provokuoja bet kokios dulkės, esančios tiek darbe, tiek namų aplinkoje. Taigi pacientei dirbti dulkėtoje aplinkoje negalima, bet ji gali dirbti pagal savo specialybę aplinkoje, kurioje nėra dirginančių alergenų.

EXPERTISE OF OCCUPATIONAL RISK FACTORS' IMPACT ON LUNG DISEASES

RITA RAŠKEVIČIENĖ

DEPARTMENT OF PULMONOLOGY AND IMMUNOLOGY, HOSPITAL OF LITHUANIAN UNIVERSITY OF HEALTH SCIENCES KAUNAS CLINICS

Keywords: chronic lung diseases, work related diseases, occupational diseases, occupational medicine.

Summary. Detection and removal of possible etiological or predisposing conditions (risk factors at work or home environment) of a disease makes treatment more effective and prevents further progression of the disease that can lead to long-term absenteeism, and eventual disability. Chronic obstructive pulmonary diseases, asthma, chronic respiratory failure, atrophic changes of upper respiratory tract are contraindications for work under exposure to chemical factors. Therefore, a doctor finds an allergic or chronic lung disease, suspecting that the disease can be worsened by the patient's workplace conditions should be directed to the occupational physician consultation.

LITERATŪRA

1. R. Ustinavičienė, V. Obelenis, T. Bagdonienė ir kt. Darbo medicina.VDI, Vilnius, 2007
2. Lawrence Martin, Occupational Asthma /prieiga per: <http://www.lakesidepress.com/pulmonary/OccupationalAsthma.htm>